

Amatérský film v zemích východního bloku

Konference Inédits v Praze (30. října až 1. listopadu 2014)

Vznik evropské asociace Inédits: Amateur Films / Memory of Europe v roce 1991 (tehdy pod názvem The European Association Inédits) byl výsledkem snahy o sjednocení dosud spíše solitérních aktivit jednotlivců z řad archivní, akademické a filmařské veřejnosti, soustředících svůj profesionální zájem na oblast amatérských a rodinných filmů. Inédits (v textu budu asociaci označovat právě tímto slovem, znamenajícím ve francouzštině audiovizuální záznam, který není primárně určený ke komerční distribuci a televiznímu vysílání) se měla stát platformou sdružující instituce i jednotlivce, filmové archivy, televizní stanice, režiséry, producenty a akademické badatele. Úsilí členů asociace směřovalo od počátku existence k podpoře výzkumu, prezervace a archivace specifického druhu materiálu úzkých formátů a k jeho následnému zhodnocování, druhotnému zpracování a distribuci. Oblast archivnictví v Inédits reprezentovaly spíše regionální, nikoli státní instituce, a i proto aktivity tohoto sdružení stále trochu zůstávají mimo přímý vliv mezinárodní archivní federace FIAF. Ostatně FIAF v minulosti deklarovala svůj zájem o neprofesionální kinematografii spíše formou obecných prohlášení a výzev, bez důrazu na realizaci praktických kroků.

Co se týká vztahu FIAF a amatérských filmů, dějiny archivnictví uvádějí jako významnou udá-

lost kongres konaný v roce 1997 v kolumbijském přístavním městě Cartagena, kde se část programu zaměřila na dosud opomíjenou oblast a na nutnost její záchrany.¹⁾ Není přesně doloženo, jaký konkrétní dopad měla zde vedená diskuze na další politiku zúčastněných státních archivů, nicméně česká cesta k soustředěné a trvalé pozornosti o amatéry vedla přes obor orální historie a projekt Galerie amatérských filmařů, zaznamenávající vzpomínky bývalých aktivních tvůrců. Během samotné realizace se někteří z nich rozhodli svoje díla věnovat či odprodat Národnímu filmovému archivu (dále NFA), včetně související písemné dokumentace (náměty, scénáře, diplomy a ceny, ohlasy v dobovém tisku atd.), což znamenalo bezprostřední impuls, aby se NFA, instituce specializovaná na ochranu národní profesionální produkce, začala cíleněji věnovat také neprofesionální kinematografii, jejíž sbírka byla oficiálně ustavena v roce 2000. O šest let později se NFA stává členem Inédits jako jeden z mála státních archivů a také jako ojedinělý reprezentant bývalých socialistických zemí. (V samém počátku existence Inédits měla východní Evropa zastoupení v nezávislém filmaři a umělci nových médií Péteru Forgácsovi a později v několikaletém členství Hungarian Ethnographic Society.)

Kromě příležitostné spolupráce na jednotlivých projektech je pravidelnou aktivitou Inédits kaž-

1) Jan-Christopher Horak, Out of the Attic: Archiving Amateur Film. *Journal of Film Preservation* 1998, č. 56, s. 50–53.

doroční setkání, které je vždy věnováno jednomu tématu. Mezi ta předešlá patřila například Amatéri a televize (2005); Amatéri filmují historii (2009); Amatéřský film: šíření a předávání audiovizuálního dědictví (2012). V minulém roce se hostitelskou institucí stal NFA. Fakt, že se setkání Inédits poprvé konalo v některé z bývalých socialistických zemí, společně s 25. výročím pádu Berlínské zdi určily hlavní téma pražské konference — Amatéřský film v zemích východního bloku, jež poskytlo příležitost pozvat do Prahy badatele a filmaře ze států s historickou zkušeností komunistické totality.

Přednáškový program

Hlavní přednášková část konference byla rozčleněna do 4 panelů. Z nich tři se zaměřily na historické aspekty amatéřského filmování v dobových podmínkách socialistických států. Zahajovací panel Filmové deníky a rodinné filmy představil dva příklady formálně a obsahově vyhraněné oblasti amatéřského filmování často zahrnující několika-hodinové kolekce natočeného materiálu. **Evženie Brabcová** (absolventka FAMU) přiblížila účastníkům filmařskou osobnost Ludvíka Švába na základě průzkumu rozsáhlého filmového fondu darovaného NFA paní Janou Rendlovou. Nejstarší část této kolekce byla natočena ještě Švábovým otcem ve třicátých letech minulého století, a to na formát 9,5 mm. Konferenční příspěvek se věnoval poválečným filmům (formát 8 mm a 16 mm) z období 50. až 70. let. Z autora pozoruhodného a různorodého vizuálního deníku vyzdvihl některé charakteristické tematické okruhy od opakujících se momentů natočených s přáteli v okolí bydliště, přes části spojené se Švábovým působením v poválečné surrealistické skupině až po pokusy o vlastní experimentální tvorbu. **Martin Koerber** (Deutsche Kinemathek) zvolil analýzu amatéřské kolekce zachycující okamžiky každodenního života obyvatel města Potsdam, do nichž se nenápadně prolínají stopy aktuální existence politicky rozdělené Evropy.

Druhý panel se tematicky zaměřil na amatéř-

skou filmovou tvorbu vznikající v rámci struktur organizovaného hnutí podporovaného státem. Na výhody a současná nebezpečí manipulace filmařů totalitní mocí upozornily případové studie věnující se největšímu polskému klubu SAWA sídlícímu ve Varšavě (**Magdalena Staroszczyková**, Museum of Warsaw; **Paulina Haratyková**, Jagiellonian University, Cracow), resp. historii amatéřského filmování na území jednoho státu — Estonska, v období jeho nedobrovolného přičlenění k Sovětskému svazu (**Eva Näripe**, Estonian Film Archives).

Třetí panel se věnoval amatéřské kinematografii ze sociologického úhlu pohledu. **Melinda Bloss-Jániová** (Sapientia Hungarian University of Transylvania) na příkladu rozvětvené filmařské rodiny, členů jednotlivých generací, popsala formální a tematické proměny filmování z hlediska společenského postavení tvůrců, používané techniky a organizačního zázemí. Její kolegyně **Orsolya Tóthová** (Sapientia Hungarian University of Transylvania) se zaměřila na obraz rodné Kluže, urbanistických částí města, jak je na filmový materiál zachytili profesionální a především amatéřští filmaři.

Poslední z přednáškových panelů dokumentoval na konkrétních příkladech aktuální situaci v archivování vysoce specifického obrazového materiálu (nejen) v bývalém socialistickém teritoriu, přičemž nabídl zajímavou konfrontaci přístupu zavedených archivních institucí — **Monika Supruniuková** (Filmoteka narodowa), **Nicolai Gütermann** (Austrian Film Museum). Tyto příspěvky obohatily prezentace dvou filmařů — **Jana Šikla** a **Marka Šulíka**, popisujících osobní zkušenost se sběrem a uchováváním rodinných a amatéřských filmů, které oba využívají k vlastní tvorbě, viz televizní projekty SOUKROMÉ STOLETÍ resp. KONZERVY ČASU.

Filmový program

Důležitou součástí konference byly tři filmové projekce, z nichž každá představila odlišný způsob prezentace starších amatéřských filmů sou-

časnému divákovi. První večer měl podobu polyekranového představení realizovaného za doprovodu živé hudby (Handa Gote). Návštěvníci kina Ponrepo se stali účastníky autentického promítání rodinných filmů formátu 8 mm ze dvou dobových přístrojů umístěných v sále kombinovaného s diaprojekcí. Představení nazvané PAN ROMAN sugestivně přiblížilo atmosféru života Československa 60.–80. let prostřednictvím obrazového záznamu tehdejších veřejných a rodinných rituálů, který stříhem a projekcí ozvláštnil filmový experimentátor **Martin Ježek**.

Italsko-britský snímek VLAK DO MOSKVVY posloužil jako příklad klasického dokumentárního filmu, jenž se soustředí na vyprávění individuálního životního příběhu. Z kontextu běžné dokumentární produkce se vymykal mírou využití archivních amatérských záběrů, které tvořily 90 % promítacího času. Materiál natočený kamerou formátu Standard 8 mm byl uchován a restaurován v jednom z členských archivů Inédits: Home Movies — Archivio Nazionale del Film di Famiglia, sídlícím v Boloni. Po projekci proběhla beseda s režiséry, **F. Ferronem** a **M. Manzolinim**, a se zástupci archivu, který se podílel na digitalizaci použitého obrazového materiálu.

Poslední večer byl věnován tradiční součásti setkání asociace Inédits — pásmu filmů sestaveného z příspěvků členských archivů, tentokrát na téma: Napříč železnou oponou. Jak naznačuje název, „pražská“ kolekce se časově soustředila na období studené války a tvořily ji obrazové materiály z různých zemí tehdejšího socialistického bloku natočené amatérskými filmaři ze západní Evropy při turistických a pracovních cestách za železnou oponu. Filmový materiál byl prezentován v původní podobě, jen ve výjimečných případech upravený (krácený) dodatečným stříhem. Každému z příspěvků předcházel krátký úvod zástupce dotyčného archivu s informacemi o okolnostech vzniku filmu, jeho získání do archivních sbírek atd. Sbírku neprofesionální kinematografie NFA reprezentovaly dva tituly. Dokument ČAS SHROMAŽDOVÁNÍ KAMENÍ (1968), který režisér

Rudolf Mihle natočil při návštěvě západní části Berlína, zachytil tíživou atmosféru města rozděleného železnými zátarasy a betonovou zdí. Druhý snímek MĚSTO MÉHO SYNA (Vladimír Kunc, 1988) zaujal diváky nepředstíraným entuziasmem dětského protagonisty konfrontovaného s obrazy každodennosti chátrajícího socialismu.

Cílem pražské konference Inédits, jejíž přednáškový program proběhl v anglickém a francouzském jazyce, bylo vytvořit prostor k setkání a navázání často prvních profesionálních kontaktů mezi archiváři, filmaři a filmovými historiky ze západní a východní Evropy, které spojuje zájem o amatérský a rodinný film. Z přednesených příspěvků a následných diskuzí vyplynulo, že ve většině východoevropských zemí je ze strany státu archivace amatérských filmů dosud opomíjena a že Česká republika je v tomto ohledu výjimkou. Loňská prezentace Inédits v Praze tak přinesla přítomným východoevropským badatelům cenný impuls k rozvinutí jejich dosavadních aktivit a reálnou možnost budoucí intenzivnější spolupráce s již zavedenými institucemi zemí západní Evropy, včetně samotné Inédits. Naopak rozšíření asociace o nové členy z bývalého východního bloku by do budoucna znamenalo vítané oživení její činnosti.

Pražské konference se celkem zúčastnilo padesát akreditovaných zahraničních hostů, mj. z Francie, Německa, Itálie, Polska, Rumunska či Estonska. Škoda, že se nepodařilo vzbudit větší zájem o návštěvu této akce u české akademické obce a mezi studenty specializovaných kateder a ústavů, existujících v rámci tří tuzemských univerzit.

Jiří Horníček